

БІБЛІОТЕКА
ЕСІДЫ - 13

**ЛЕМКІВСЬКІЙ
РІЧНИК
2002**

**ВІДАННЯ ПОСВЯЧЕНЕ
ІСТОРИЇ І КУЛЬТУРІ ЛЕМКІВ**

**СТОВАРИШЬНЯ ЛЕМКІВ
КРЕНИЦЯ – ЛІГНИЦЯ
2002**

БОГДАН ГОРБАЛЬ

Основаня першой лемківской організації – Лемківського Комітету

Хоц зорганізуване лемківске суспільно-культурне жытя сігат дальше в глибину історії як рік 1922 – то власне того рока основано першу *sensu stricto* лемківску організації. Вчаснійше Лемкы были членами ріжних організації і інституцій, котры в меньшым або векшым ступени занимали ся лемківськыма справами, або як їх декотры зовут „лемківськом проблемом”. Головном причыном покликаня до жытя Лемківського Комітету (в товд. Оргіналі – Лемковського Комітету) была барз міцно одчувана потреба докладнійшого занятя ся Лемковином, без затрачаня ей справ в морі векшых *етносів*. Не припадково діяльність таку розпочато на вільній землі Вашингтона. На знищеній війном і внутрішній раненій дольом Руской Народной Республики Лемків – Лемковині не барз было на то місце. Не означат того одначе што лемківскій дух был побіджений. Прикладово борба за верніня рускых бурс в Новым Санчы і Горлицях розпочата была одраз по закін-

чыню війны. Так ци інакше, численна і незлі уж зорганізувана лемківска еміграція в Америці мала дуже векше поле до діяня. Мала она тіж медже собом непересічного діяча Віктора Гладика (вр. 1873, Кункова – в.м. 1947, Нью Йорк). Тот дакус гнеска забытий народний і церківний діятель приїхал на Лемковину для вспертя Республики, а в Парыжі бесідувал перед Конференційом про долю Лемків. Хоц русофільскы середовиска в Америці (до котрых приналежал і Гладик) присвячали Лемковині дост дуже увагы – русофільско орьєнтуваны Лемкы хтіли той увагы веце і думали што досягнут ей лем товды, коли основают власну організації.

З ініціативом таким початком січня 1922 рока выступил Гладик в дописі *Чи потрібно Лемкам в Америці організації*, напечатаным в органі Общества Русских Брацтв, *Правді* (Нр 7), котрий не лем был товды редагуваний через нього, але і был через нього оснований в 1900 р.

Припоминаючи про перешлідуваня часу війны, Гладик писал о ріжного роду діянях які сут на Лемковині барз потрібны а до перепроваджыня котрых треба зорганізуваной акції. Подавал при тым приклады діянь в економічній сфері (ткальня в Розділю), шкільній (лемківска гімназія в Крениці), релігійній (перенесіня мощи святого Максима з Горлиц до Ждыні) та ідеологічній (поборюваня українського руху). Даючи лем тоты нечисленны приклады Гладик кликал Лемків на стрічу до Скрентону на 22 лютого 1922. В наступным номері *Правды* (*Вниманію Лемкам!*, Нр 8) Гладик реляціонувал продолжающий ся на Лемковині поборовий кризис, в часі котрого скрываючых ся од побору Лемків повлено як дикы звірята і одраз посылано до гарешту. Была то іцы єдна з палючых справ, котру треба было обесідувати на плянуваній стрічы. В згаданым дописі Гладик споминал тіж про долю Лемків Пряшівщины і надіял ся што нова організації обыйме і їх своїм діяньом.

За Гладиком, котрий далій писал про потребу лемківской організації (*Призив к Лемкам в Америці*, *Правда*, Нр 10), одозвали ся інчы голоса попертя, влучаючи Йоана Штеклю зо Стамфорду і Александра Ковальчыка з Олифанту (*Голосы в ділі лемковського съїзда в Скрентон*,

Правда, Нр 10) і Порфірія Шугая, (*Лемковскому съїзду в Скрентон*, Нр 10). Писали они о потребі середньої школы на Лемковині і основаня промысловой школы (прикладово в Тыляві, де стоял уж суций будинок). Тото немале порушыня серед лемківской еміграції было тіж знане в краю, одкаль перше на його редакцію печатано в *Правді* аж по скрентонским съїзді (Лемко, *К Лемкам*, Нр 18), што выкликане было очевидні тым, што на листы треба было товды чекати дуже должше як тепер. Появили ся одначе тіж голоса критики зашмаряючи Лемкам не што інче як... лемківскій сепаратизм. Знаны русофільскы діяче Петро Коханик, Лемко з Бехерова (1880-1969) і Ілия Борух (походячий зо східній Галичыны) повели тоту кампанію, зашмаряючи Лемкам, што перше не обгварили справы з русофільськыма організаціїми, а головні з Карпаторускым Совітом. Гладик боронил ідеї (*Лемківскій <<сепаратизм>>*” Нр 15) подаючи медже інчыма досвідчыня русофільской делегації в Парыжі, котрой і він был членом. Коли станула она перед комісіейом до справ Східньої Галичыны (2.VII. 1919) почула она што справ Лемковины ту ся не буде піднімало, бо не находит ся она в Східній Галичыні. Зо взгляду на то, што справы той осібне николи не підняла жадна

комісія Гладик конклюдувал, што Лемкам од початку треба было осібно выступлювати – осібно в справі лем самой Лемковини. Навчени тым прикрым досвідчыньом тото заміряют тепер робити, хоц видят себе як част русского народу. Єдном з ціли той діяльности буде выдвигніня лемківской справи на медженародне форум.

На 22 лютого 1922 рока до Скрантон в Пенсильванії з'їхало ся „поваже число делегатів”. З'їзд (котрий реляционувано в *Правді*, в номерах 15, 16, 17) отворил Гладик, а до президії покликано православных священників Йоана Телєпа, пароха в Гарфільд, Нью Джерзі (предс.), П. М. Шыманского з Нью Йорка (містопред.), Петра В. Сметану з Сімпсон, Пенсильванія і Йоана Ташушко з Фраквіль, Пенсильванія (оба секр.).

Про політичну ситуацію на Лемковині по обох странах Карпат бесідувал Гладик, по котрым председатель прочитал доклад Ілії Гойняка (не міг приїхати) про економічну ситуацію на Лемковині і одчытано здравительны телеграмы. З опізнїньом приїхал до Labor Temple Hall (де мал місце з'їзд) єден з вчаснійших критыків „лемківского сепаратизму”, згаданий вчаснійше Борух. Мал він велику кількість пытань, на котры долго одповідали члены президії, Гладик і інчы делегаты, під-

крісляючы, што они не сепаруют ся од русофільского руху, а лем хочут мати свою осібну лемківску організацію. Того одначе не старчалю твердоголовому Борухови, котрий стратил пануваня над своїма нервами і в злости (при загальным незадоволеню зобранных) лишыл саялю. В часі наступлюючої далій перервы зберано піняжны жертвы на поміч Лемкам в краю і сколектувано 552 дуляры. По перерві одчытано головны параграфы пропонуваного статуту лемківской організації авторства Гладика. В місце перепроваджання дискусії над статутом свящ. Йоан Адамьяк радил назначити дату і місце другого з'їзду, на якій делегаты могли бы приїхати богатшы о докладнійше його студіюваня. Так тіж зроблено, назначаючы місто Нью Йорк на місце другого з'їзду. Тепер выбрано одначе заряд Лемківского Комітету (Lemko Committee) в складі: В. Гладик (предс.), В. Н. Сидорскій (секр.), Василій Гамбаль (касиєр), свящ. Йоан Телєп і Алексій Телєп (оба контролєры), Павло М. Дзвончык, П. В. Сметана, М. Пецух, В. Кметко і М. Костик (члены). Заряджено тіж што по 75 дулярів піде на поміч лемківским студентам в Кракові і Празі (ту было їх в тым часі дванадцятьох), а 75 для студентской кухні во Львові. Хоц нич докладні не постановлено в справі лемківской

ВИКТОРЪ П. ГЛАДИКЪ,

гїмназіі, про ей потребу припоминал під конец з'їзду свящ. Рєпєла.

Одраз по з'їзді до редакції *Правды* зачали приходити листы од Лемків захоплєных основаньом „чысто” лемківской організації. Немало в них місця присвячано критиці атаків зо стороны деяких русофільских діятели проти „лемківского сепаратизму”. В закінчыню своего листу православний священник Йосиф Дзвончык (*Дїло с Лемковщиною рїшатъ сами Лемки*, Нр 18) писал: *Тїшу ся, што Лемкы опамятали ся і од душы жычу лемківській організації полного розвою з цілю принесїня помочы лишєній, занедбаній і нещєсливїй рїдній Лемковині. Наша девїза: Лемковина для Лемків.*

В інчым листі („Протєстовичам” *Лемковского З'їзда*, Нр 18) писало ся:

Лемківскій З'їзд то цінний труд, піднятий во імє страдаючых під польскым ярмом краянїє. Та што за диво – найвыдатнійшы карпаторосы, здавало бы ся, болїючы над нещєсным положыньом Лемків, загнали ся і строго протєстуют против освободитєльній роботї піднятїй на З'їзді в Скрантоні. А чом? Зато, же Лемкы не просили благословїня. Протєсты вказали, што – на думку їх авторів – Лемкы повинны як невїльнїкы піддавати ся цензурї своїх покровитєлів. Значїт – можєш свобідні Лемку вмерати під багнетом, по вязницях, на шыбєницях, але не вїльно ти самому спасати ся нич не згодят ся на тото твої екстра „спасатєлі”!

Но хто же має бїльше право боронити Лемковини як не сами Лемкы? Хто барже може одчувати страданя ведєных польскыма жандармами до вязниц лемківских парїбків, як не сами Лемкы? І хто може нести Лемковині поміч як не Лемкы?

Не смотрячы на атакы против „лемківским сепаратистам” а і персональні на нього, Гладик продолжал інформувати американьску лемківску суспільніст про розвій ситуації на Лемковині так во власных дописах (*Тяжкоє положєньє Лемковской*

Руси № 22), як і печатаючи в Правді листы з краю (серия: *Що пишут с Лемковщины*).

Другий лемківській з'їзд мал місце в Нью Йорку (25.III.1922) в галі Lennox при 511 східня 69 улица. Отворил го Гладик, а до президиї выбрано: П. А. Андрейко (пред.), П.М.Шыманскій (заст. пр.), С. Д. Заворотюк (секр). Во вступным слові Гладик зас бесідувал чом потрібна є лемківска організація і підкрислял, што не творит ся ту ниякій "лемківскій сепаратизм". Його бесіды выслухано з великым заинтересуваньом і нагороджено оплесками. Далій бесідували Афазий Теплицкій і В. Черняк вказуючы на блуды в народній діяльности, брак згоды і ставляня приватных інтересів перед народныма, як причыны зла. Далій похвальны бесіды на тему діяльности В. Гладика і ідеї Лемківского Комітету выголосили Штекля зо Стамфорду і Ілия Смерик з Йонкерсу. Тот остатній повіл:

Я, коли-м прочытал в газетах о першым лемківскым з'їзді в Скрентон, барз єм ся втішыл што конец-кінцьом і дольом нещесной Лемковины зачынают ся інтересувати. Та вказує ся што тоты, котры уж давно повинни были підняти лемківскій проблем – выступили з протестами і злбныма нападами на наше діло освободжыня Лемковины. Кед бы тым

панам, што то кричат против організації Лемківского Комітету, заправды розходило ся о Лемковину, і кед бы тото што они пишут по газетах было правдом – то они днес были бы ту і довели перед народом правдивіст того што пишут. Причына їх криків крыє ся в тым, што діло освободжыня Лемковины зачали не паны, а сам нарід. Мы повинни вшыткы підтримати п. Гладика і я звертам ся до зобранных, штобы підтримало зачату ним організацію Лемківского Комітету.

М. М. Шыманскій припомнул о чым бесідувало ся на першым з'їзді по чым Гладик одчытал пропозиції резолюцій, котры (в скорочыню) представляли ся так:

1. На захід од Сану і Ужа жыют рускы Лемкы.
2. Жадают они проведіня плебісциту, котрий здецидувал бы про політычну приналежніст їх землі.
3. З'їзд протестує против польскым і словацкым насильствам над Лемками.
4. Згідні з 91 пунктом Сан-жерменского трактату Польша не ма права брати Лемків до сво-йой армії, примушати їх присігати на вірніст Польшы, а скрываючых ся од побору карати вязницьом од рока до пятьох.
5. З'їзд апелює до Лігы Народів і Верховной Рады Аліантів

штобы післали на Лемковину медженародну комісію, котра на місци присмотрила бы ся польскым насильствам.

6. З'їзд просит уряд Злученых Держав Америки штобы він підпер тоты жадања Лемків, котры были представлены через лемківску делегацію ведену Ярославом Качмарчыком капітанови американьской армії Куперови в червци 1919 рока.

7. З'їзд констатує што уряд Чехословації не выполнят зобовязань Сан-жерменского трактату взглядом Підкарпатской Руси як і руского населіня в Словації.

8. З'їзд жадає знесіня існуючой на верхах Карпат границі, котра розділят рускы Лемків на дві части.

9. З'їзд протестує против Ленії Керзона.

10. З'їзд протестує против Рижского трактату з 1921 рока.

Вшыткы тоты резолюції прийнято і заряджено провести наступний з'їзд в Пітсбургу. Остаточні організацію названо Лемковскій Комітет в Соєдиненных Штатах Сіверной Америки (Lem-

kos' Committee of the U.S.A.). Його офіційном публикаційом была *Лемковщина* редагувана од початку (1922 рік) через Гладика. Лем до марця 1924 рока напечатано 33 номеры.

Зачато тіж творити одділы організації в ріжных містах де мешкали Лемкы. Прикладово, в 1923 році створено такий одділ в Вест Газлетоні, головні за справом Михала Шостака і Штефана Шкымбы (1895-1966). Хоц дальша діяльніст організації вымагат дошліджыня, то знаме што під конец двадцетых років і початком тридцетых Лемківскы Комітеты перетворили ся в одділы Лемко-Союза, а *Лемка* редагуваного через Вислоцкого рахувано як продолжыня Гладиковой *Лемковщины*. Сам Гладик тоту трансформацію поперал, хоц пізнійше (разом зо Шкымбом) одтял ся од Лемко-Союза, бо не по дорозі му было з його лівыма поглядами. О Гладіку, котрий стоїт в єдным ряді з тыма лемківскыма діячами што всеціло посвятили жытя Лемкам буде осібно.

